

บทที่ 4

ผลการศึกษา

4.1 บริบทชุมชน

4.1.1 สภาพภูมิประเทศ

หมู่บ้านปิตุคี อำเภอมวกก่อ จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่พิกัด 17°36'10.8'' N 98°18'14.34'' E เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง 1114 เมตร จากระดับน้ำทะเล หมู่บ้านจะตั้งในหุบเขา ล้อมรอบด้วยป่าดิบชื้น และมีลำห้วยโดยรอบของหมู่บ้าน จึงทำให้หมู่บ้านมีความชื้นตลอดทั้งปี สามารถเดินทางได้สะดวกโดยทางรถยนต์ในฤดูแล้งและฤดูหนาว ส่วนฤดูฝนยังคงมีความลำบากมาก เนื่องจากสภาพของถนนมีความลาดชัน และลื่น อีกทั้งถนนที่เดินทางไปยังพื้นที่หมู่บ้านยังคงเป็นถนนลูกรัง ที่เมื่อฝนตกจะมีน้ำป่าไหลตัดผ่านถนนบางช่วงทำให้ไม่สามารถเดินทางไปได้

ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู ซึ่งฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนถึงพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส ส่วนฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม มีระดับน้ำฝนเฉลี่ย 1,000 มม./ปี และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนกลางเดือนตุลาคมถึงมีนาคม อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 2-4 องศาเซลเซียส โดยตลอดทั้งปีมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 15-20 องศาเซลเซียส

สภาพภูมิศาสตร์ (ภาพ 4.1)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านห้วยโค้ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแม่แสน้อย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านขุนสอง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านขุนหาด

4.1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชากรหมู่บ้านปิตุคี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ คือ การทำนา (ข้าวไร่) และทำไร่ (กะหล่ำปลี, พริกแดง และมะเขือเทศ) โดยพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านปิตุคีเป็นภูเขาสูงชันอยู่ในเขตป่าสงวน ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรมีชาวบ้านบางส่วนปลูกมะเขือเทศจำหน่ายโดยมีนายทุนเข้ามาส่งเสริมและลงทุนให้แบบผูกขาดทางการค้า และมีหน่วยงานราชการเข้ามาส่งเสริมเรื่องอาชีพเช่น การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ การปลูกข้าวในรูปแบบวิธีที่เหมาะสม เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านยังคงดำรงชีวิตโดยอาศัยป่า และทำนาไว้กินในครัวเรือนเท่านั้น

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวบ้านจากเดิมปลูกข้าวไว้กินเอง เหลือค่อยจำหน่ายในหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งการหาของป่าและพืชสมุนไพรเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันนั้นได้ลดน้อยลง เนื่องจากผลผลิตจากการทำนาไม่เพียงพอต่อการบริโภค เพราะพื้นที่เพาะปลูกเป็นภูเขาสูงชัน ราคาผลผลิตทางการเกษตรก็ตกต่ำ ทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และไม่มีอาชีพเสริมอย่างอื่นภายในหมู่บ้าน บางส่วนต้องลงไปทำงานในตัวเมืองเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว

4.1.3 สภาพทางสังคม

4.1.3.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภออมก๋อย

คำว่า "อมก๋อย" แปลเพี้ยนมาจากคำว่า "อัมไก้" เป็นภาษาลัวะ (ละว้า) โดย "อัม" หมายถึง ขุนเขาขุนน้ำ "ไก้" หมายถึง ลำห้วยลำน้ำที่มาบรรจบกัน อมก๋อยในสมัยก่อนเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอฮอด ต่อมาในปีพ.ศ.2473 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ จนในปีพ.ศ. 2501 จึงได้ ถูกเปลี่ยนเป็นอำเภออมก๋อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเขตการปกครองเป็น 3 ตำบลคือ ตำบลอมก๋อย ตำบลยางเปียง และตำบลแม่ตั้น ในปัจจุบันได้แบ่งขยายตำบลเพิ่มขึ้นอีกหลายตำบล ซึ่งขณะนี้ มี 6 ตำบล 90 หมู่บ้าน ประชากร 42,198 คน รวม 8,666 ครัวเรือน เป็น ชาวไทยพื้นราบ 20% ชาวไทยภูเขาอีก 80% (www.m-culture.in.th :สืบค้น 25 เมษายน 2558)

อมก๋อยแต่เดิมในสมัยโบราณเป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่า ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพวก "ลัวะ" "มอญ" และ "ไทยใหญ่" โดยมีผู้ปกครองนครเผ่าลัวะชื่อ "ขุนแสนทอง" เป็นผู้นำ และได้พากันตั้งบ้านเรือนอยู่ตามบริเวณลำน้ำแม่ตั้นบริเวณตำบลแม่ตั้น ตำบลม่อนจอง ของอำเภออมก๋อย ตลอดไปจนถึงอำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก รวมทั้งเขตตำบลอมก๋อย ตำบลยางเปียง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภออมก๋อยในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้กระจายกระจายไปจนถึงบริเวณบ้านกัวลม อำเภอฮอดด้วย ชนเผ่านี้ถือได้ว่าเป็นชนเผ่าแรกที่สร้างอารยธรรมตามบริเวณสันดอย ซึ่งอ้างอิงได้จากหลักฐานที่ขุดพบ จากบริเวณพื้นที่ฝังศพของพวกลัวะ ซึ่งเป็นเนินบนสันดอยคือ ถ้วย ชาม โอ่ง ไห สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งมีค่าทางพหุวัฒนธรรม

ต่อมาในราวปี พ.ศ. 1985 เมืองเชียงใหม่ถูกกองทัพพม่าเข้าตี จนเป็นเหตุทำให้พวกเชื้อพระวงศ์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พร้อมด้วยผู้คนบริวารจำนวนหนึ่งพากันขนทรัพย์สินสมบัติมีค่าหลบหนีพวกพม่าลงมาตามลำน้ำปิง จนมาขึ้นฝั่งที่บริเวณบ้านนาไฮ ตำบลม่อนจอง แล้วโดยมีพระยาช้างและพระยาเล็ก ช่วยกันปกครองเมืองที่ ตั้งขึ้นใหม่นี้ และได้รวบรวมควบคุมชนเผ่าลัวะ มอญ และไทยใหญ่เข้าไว้ในอำนาจด้วย โดยให้เมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้ชื่อว่า เมืองตั้นนันทบุรี โดยมีพระยาสองพี่น้องช่วยกันปกครองเมือง ในสมัยต่อมาพระยาอาทิตย์ราช ราชบุตรของพระยาช้างหรือช้างเผือก(ชื่อเดิม) ได้ขึ้นครองราชย์แทนบิดา ต่อมากองทัพพม่าซึ่งนำโดยโปเจมิงต่อ ได้มาโจมตี

ภาพ 4.1 แผนที่แสดงเขตการปกครอง อ.อมอ้อย จ.เชียงใหม่

เมืองต้นนันทบุรี แต่ถูกขับไล่จนสิ้นชีวิตในสนามรบและแตกทัพไป ในสงครามครั้งนี้เองเป็นเหตุให้พวกลาว มอญ และไทยใหญ่ โดยเฉพาะพวกลาว ได้หลบภัยสงครามหนีขึ้นไปอยู่ตามเชิงเขา ลันเนา และยอดเขานอกตัวเมืองออกไป จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2209 พระยาอาทิตย์ราชก็ได้ถึงแก่กรรมลงต่อมาพระยาอุทุมมราชพระอนุชาก็ได้ขึ้นครองเมืองสืบแทน แต่ครองเมืองได้ไม่นานนักก็ถึงแก่อนิจกรรมไป พระยานันตราชซึ่งเป็นราชบุตรของพระยาเล็กก็ได้ขึ้นครองอำนาจสืบต่อมา และได้ทำการปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุจอมแจ้ง ในปี พ.ศ. 2229 จนเสร็จและเฉลิมฉลองในปี พ.ศ. 2303

เหตุการณ์ความเป็นไปในสมัยพระยาอนันตราชไม่ปรากฏหลักฐานอ้างอิงให้สามารถสันนิษฐานได้ จนกระทั่งเมืองตึ่นนันทบุรีได้ถูกแปรสภาพแบ่งพื้นที่ไปอยู่ในเขตอำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง และอำเภอสามเงา จังหวัดตากส่วนหนึ่ง และส่วนที่เหลือรวมเป็นตำบล อมก้อยขึ้นกับอำเภอฮอด จนในปี พ.ศ. 2473 ได้ถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภออมก้อยและในปี พ.ศ. 2501 จึงได้ถูกเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภออมก้อย แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบลคือตำบลอมก้อย ตำบลยางเปียง และตำบลแม่ตึ่น ต่อมาจึงเพิ่มตำบล ขึ้นเรื่อย ๆ จนในปัจจุบันมี 6 ตำบล สำหรับชนเผ่ากระเหรี่ยงนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าได้อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภออมก้อย มาแต่เดิมหรือได้อพยพมาจากที่อื่น ปัจจุบันในเขตอำเภออมก้อยมีจำนวนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงมากถึง 80% ของประชากรทั้งหมดแบ่งได้เป็น 2 พวกดังนี้ พวกกระเหรี่ยงโปว (เคอะเคะ) อาศัยอยู่มากในบริเวณบ้านแม่ต้อม บ้านตุงลอย บ้านทุ่งจำเริง บ้านเหลิม บ้านยางเปียง บ้านผาปูนและบ้านยางเปา เป็นต้น พวกกระเหรี่ยงสะกอ (กะเรอ) อาศัยอยู่มากในบริเวณแม่ตึ่น ม่อนจอง นาเกียน แม่โขง ขุนตึ่น แม่ลานหลวง แม่หลอง และสบลาน เป็นต้น ชนเผ่ากระเหรี่ยงนี้ จัดได้ว่าเคยมีอารยธรรมมาก่อน เพราะมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ตลอดจนไม่ยอมที่จะรับวัฒนธรรม และเทคโนโลยีจากภายนอกเข้าไป

4.1.3.2 ข้อมูลทั่วไปหมู่บ้านปิตุติ อำเภออมก้อย จังหวัดเชียงใหม่

บ้านปิตุติ หรือเรียกตามภาษาพูดของชาวบ้านเรียกว่า “ปี้ตุ๊ติ” แต่เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่เรียกเป็นภาษาถิ่น (ปะกาเกอญอ)ว่า “กะว่าเวโก”กะว่า หมายถึง คนลัวะ เว หมายถึง เมืองโก หมายถึง น้ำห้วย พื้นที่ที่คนลัวะมาอาศัยอยู่และสร้างวัดสร้างเจดีย์ ตั้งรกรากการทำกินอยู่ชานมากและโดยไม่ทราบสาเหตุคนลัวะ ก็ย้ายถิ่นออกไปตั้งถิ่นฐานพื้นที่อื่น ชาวกระเหรี่ยงบางกลุ่มก็เข้ามาอาศัยอยู่แทนที่ อยู่ได้ไม่นานก็ย้ายไปอาศัยอยู่ที่อื่น เหตุที่ย้าย เนื่องจากมีคนเมือง เข้ามาขูดเหมืองแร่อยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้าน

ชาวบ้านที่ย้ายออกไปก็ไปตั้งที่อยู่อาศัยอยู่กัน 2 หย่อม ที่แรกมีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 6 หลังเรียกว่า “เคอะโก” (เคอะ คือชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ โก คือ น้ำห้วย) ตามสภาพพื้นที่อาศัยอยู่ซึ่งมีต้นไม้ไม่มีลำห้วยไหลผ่านชาวบ้านอาศัยอยู่ได้ 4 ปี ก็ย้ายกลับมาอยู่ที่พื้นที่บ้านปิตุติ (ในปัจจุบัน) เนื่องจากมีเหตุคนตายทุกปี

ส่วนอีกหย่อมบ้านหนึ่งย้ายไปตั้งที่อยู่อาศัยบนยอดดอยและเรียกพื้นที่อยู่อาศัยเป็นภาษาถิ่นว่า “ซีโยเซาะแทะ” (ซีโย หมายถึงการฟันต้นไม้แล้วเว้นที่ตรงกลางเพื่อใช้สอย) มีชาวบ้านอาศัยอยู่ ประมาณ 9 หลัง อยู่ได้ 2 ปีก็ย้ายมาอยู่ที่ปิตุติ (ในปัจจุบัน) สาเหตุที่ย้ายเนื่องจากพื้นที่ ซีโยเซาะแทะ เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนดอยสูงทำให้การคมนาคมไม่สะดวก

บ้านปิตุติ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ปี้ตุ๊ติ” (ปี้ตุ๊ หมายถึงพื้นที่ที่ใช้สร้างบ้านหลังเล็กๆ ทำจากไม้ไผ่ ส่วน ตี หมายถึงตึ่นน้ำ) ชาวบ้านบางครอบครัวสร้างปี้ตุ๊อาศัยใกล้แหล่งน้ำ

จากนั้นประชากรเพิ่มขึ้นก็ขยายพื้นที่โดยรอบให้พอปลูกบ้านอาศัยอยู่และทำมาหากิน จนจนถึงปัจจุบัน (ภาพ 4.2)

ในปัจจุบันพื้นที่ เคอะ โก กับ ซิโยเซาะแทะ ก็ยังมีร่องรอยให้รู้ว่าแต่ก่อนมีชาวบ้านชนเผ่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่ และยังเป็นพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านปิตุติในปัจจุบันด้วย สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านปิตุติในปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ 11 ตำบลยางเปียง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นป่าดิบชื้นมีพื้นที่ราบสำหรับใช้สร้างบ้านเรือนของประชากร ล้อมรอบโดยภูเขา มีสภาพอากาศเย็นชื้นตลอดปี

ผู้นำชุมชน

1. นายสุวิทย์ ผลคงคา ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11
2. นายแจ๊ะแอ สุขเงินนอน ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11
3. นายเซดา สุขเงินนอน ตำแหน่งสมาชิกอบต.ยางเปียงหมู่ 11
4. นายไทรภพ ภพพนาไพร ตำแหน่งสมาชิกอบต.ยางเปียงหมู่ 11

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นายโตเล อภิบาลบุญชร ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. นายคำคือ ชนกฤต ด้านการตีมีด
3. นายกานู มัลลิกาหอมหวาน ด้านการจักสาน
4. นายคิตวย สุขเงินนอน ด้านการจักสาน
5. นายชะเอ ชนกฤต ด้านการจักสาน
6. นายเอจี พาอะ ด้านพิธีกรรมชนเผ่า
7. นายเนาะกา สุขเงินนอน ด้านพิธีกรรมชนเผ่า
8. นายคิปะนะ พิมลอารี ด้านพิธีกรรมชนเผ่า

สาธารณูปโภคและสุขอนามัย

การสื่อสาร ในพื้นที่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์

ระบบไฟฟ้า ในศูนย์การเรียนรู้บ้านปิตุติ ใช้ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์

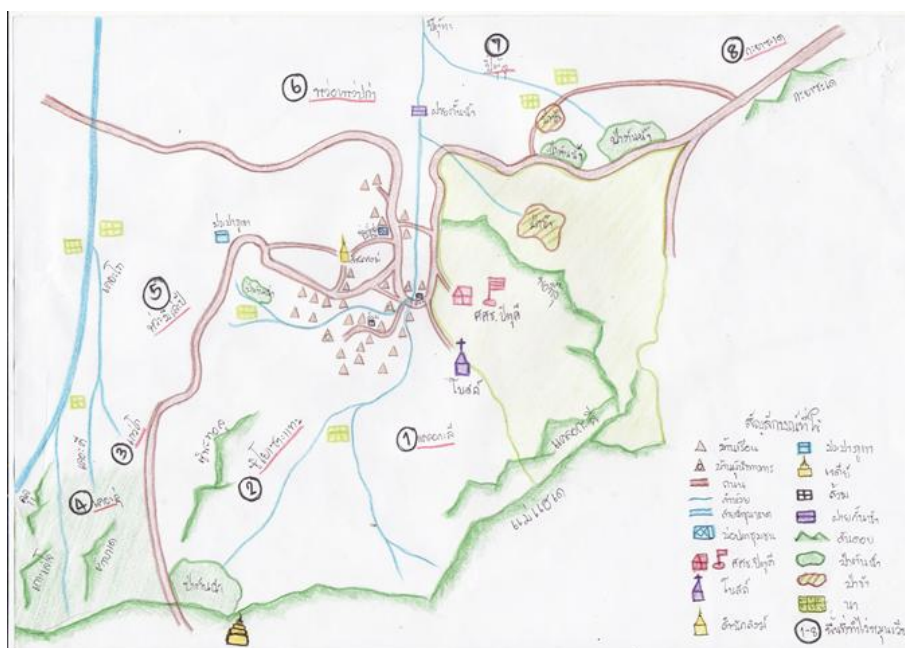
(โซล่าเซลล์)

ระบบประปา ใช้ระบบประปาภูเขาในชุมชน

ห้องน้ำ มีห้องน้ำในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน ห้องน้ำชุมชน 1 หลัง และห้องน้ำ

นักเรียนโรงเรียนบ้านปิตุติ

ถนน มีถนนตัดผ่านเข้าหมู่บ้าน เป็นถนนดินแดงและดินลูกรัง

ภาพ 4.2 แผนที่แสดงพื้นที่หมู่บ้านปดูลี ต.ยางเปียง อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่
พิกัดที่ตั้ง $17^{\circ}36'10.8''\text{N}$ $98^{\circ}18'14.34''\text{E}$ ความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 1114

เมตร

4.1.3.3 ประชากร และการปกครอง

ในพื้นที่หมู่บ้านปดูลี อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่อาศัยอยู่ทั้งหมดเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งรูปแบบการปกครองมีผู้นำชุมชน หรือพ่อหลวง เป็นตัวแทนหมู่บ้านในการติดต่อกับราชการและนำข้อมูลจากทางราชการแจ้งให้คนในหมู่บ้านทราบ และมีผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำด้านพิธีกรรมที่สำคัญในหมู่บ้าน และมีปราชญ์ทางด้านสมุนไพร เป็นผู้ทราบรายละเอียดและวิธีการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย

ลักษณะประชากร

1. จำนวนครัวเรือน / ครัวเรือน

-จำนวน 31 หลังคาเรือน

-จำนวน 50 ครัวเรือน

2. จำนวนประชากร

ประชากรบ้านปดูลีทั้งหมด 222 คน

-ชาย 120 คน

-หญิง 102 คน

การศึกษา

ในหมู่บ้านปิตุคิ มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” (ศศช.) ตั้งก่อดศูนย์การศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เปิดการเรียน การสอนให้แก่ชาวไทยภูเขาทั้งเด็กนักเรียนตามเกณฑ์การศึกษา การเรียนแบบทางไกล(กศน.) และส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือให้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือในหมู่บ้าน

ประวัติศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านปิตุคิ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านปิตุคิ เริ่มดำเนินการครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยความร่วมมือกันระหว่างศูนย์บริการ การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่กับโครงการการพัฒนาพื้นที่สูงไทย-สหประชาชาติ (PP.hop) อำเภออมก๋อย ซึ่งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ได้สนับสนุนทางด้านบุคลากร ส่วนทางโครงการพัฒนาที่สูงฯได้สนับสนุนทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ การก่อสร้างอาคารและอุปกรณ์การเรียน การสอน

เดือนสิงหาคม พ.ศ.2537 ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้พิจารณาอนุมัติให้จัดตั้งศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา โดยใช้หลักสูตรประถมศึกษาในเขตภูเขา พ.ศ.2524

เดือนธันวาคม พ.ศ.2541 คณะกรรมาธิการโรงเรียนของหนูและ Bank of America สมทบทุนสร้างอาคารเรียน “รวมน้ำใจโรงเรียนของหนู” ซึ่งเป็นอาคารถาวรเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนและดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ

เดือนตุลาคม พ.ศ.2545 ท่านพระครูสุทธินาโณวาส เจ้าอาวาสวัดหลวงพ้อโสภาสี พร้อมคณะศิษย์และออฟโรด กลุ่ม 35 ได้ร่วมบริจาคเงินจำนวน 85,000 บาท ให้กับคณะครูประจำศูนย์การเรียนรู้ฯ บ้านปิตุคิและคณะกรรมการหมู่บ้านปิตุคิ เพื่อสร้างโรงอาหารและห้องน้ำนักเรียน

เดือนมกราคม พ.ศ.2550 สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดงบประมาณในการก่อสร้างอาคารขนาด 9x4 เมตร เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนของ ศศช.ปิตุคิ ได้ดำเนินการสอนโดยเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดกิจกรรมต่างๆ สำหรับเด็กนักเรียนและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ตาราง 4.1 จำนวนผู้เรียน (นักเรียน ศษ.ปิตุติ) ปีการศึกษา 2555

ระดับชั้น	ชาย	หญิง	รวม
เด็กเล็ก	10	6	16
อนุบาล 1	7	5	12
อนุบาล 2	4	3	7
ประถมศึกษาปีที่ 1	4	6	10
ประถมศึกษาปีที่ 2	5	3	8
ประถมศึกษาปีที่ 3		4	4
ประถมศึกษาปีที่ 4		2	2
ประถมศึกษาปีที่ 5		2	2
ประถมศึกษาปีที่ 6		2	2
รวม	30	33	63

ตาราง 4.2 จำนวนนักศึกษาทางไกล กลุ่มบ้านปิตุติ

ระดับชั้น	ชาย	หญิง	รวม
ระดับประถมศึกษา	4	4	8
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	9	4	13
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	3	1	4
รวม	16	8	25

จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ (ตามโครงการส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ) มีทั้งหมด 14 คน แยกเป็นประเภท ดังนี้

(1.) ประเภทที่ 1 ผู้เรียนไม่มีพื้นฐานการเรียนรู้

ชาย	3	คน
หญิง	4	คน
รวม	7	คน

(2.) ประเภทที่ 2 ผู้เรียนมีพื้นฐานการเรียนรู้

ชาย	3	คน
หญิง	4	คน
รวม	7	คน

ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านปิตุติ

- (1.) นางสาวอิสริยาพร ศิริเจริญ
(2.) นางสาวจุฑารัตน์ อุนจะนำ

ระดับการเรียนรู้หนังสือของประชากรบ้านปิตุติ

- ผู้ไม่รู้หนังสือ (ไม่มีพื้นฐานการเรียนรู้) ร้อยละ 50
- ผู้ไม่รู้หนังสือ (มีพื้นฐานการเรียนรู้) ร้อยละ 10
- ผู้รู้หนังสือ (ไม่ศึกษาต่อ) ร้อยละ 25
- ผู้รู้หนังสือ (กำลังศึกษา) ร้อยละ 15

สาธารณสุข

มีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) 2 คน คือ

- (1.) นายสุวิทย์ ผลคงคา (ผู้ใหญ่บ้าน)
(2.) นายมนัสวี สุขเงินนอน

การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ครูผู้ที่อยู่ใน ศศช.จะเป็นผู้ปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพราะที่ ศศช.มียาสามัญประจำบ้านและเครื่องมือในการปฐมพยาบาล แต่หากมีอาการหนัก หรือรุนแรงก็จะส่งโรงพยาบาลอมก๋อย และจะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากอนามัยบ้านแม่ลานขึ้นมาที่หมู่บ้าน 3 เดือน/ครั้ง ในการเข้ามาตรวจสอบสุขภาพของชาวบ้าน

ศาสนา

- นับถือศาสนาพุทธ (ผี) ร้อยละ 87 (26 หลังคาเรือน)
นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 13 (5 หลังคาเรือน)

4.1.3.4 ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับธรรมชาติ และคนกับคนในชุมชนหมู่บ้านปิตุคี ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ระบบความเชื่อ เรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน มีปัจจัยที่ยังพึ่งพิงธรรมชาติค่อนข้างสูง และความเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตของหมู่บ้าน ยังไม่เกิดขึ้นเด่นชัด อีกทั้งความเจริญจากภายนอกเข้าไปถึงเพียงเล็กน้อย ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนดั้งเดิม

เรื่องราวความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวปกากะญอบ้านปิตุคี ยังมีการถ่ายทอดและปฏิบัติต่อมาจากบรรพบุรุษ หากแต่ว่าการให้เหตุผลในสิ่งที่เคารพนับถือ และการปฏิบัติต่อพฤติกรรมต่าง ๆ นั้น เปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือการให้เหตุผลบางอย่าง ยังคงอยู่จนถึงวันนี้

การแต่งกาย

กะเหรี่ยงสะกอ ผู้ชายนิยมใส่ เสื้อสีแดง รัดเอวด้วยเชือก มีพู่ และ โปกผ้าสีต่างๆ โดยส่วนมาก เด็กชายและผู้ชายสวมกางเกงขาสั้นแบบจีน สีดำหรือขาว กับเสื้อสีแดง คอวี ยกดอกพู่เป็นตอนๆ แขนสั้น เสื้อยาวแค่ครึ่งขา บางคนสวมเสื้อเชิ้ตสีขาวแล้วทับด้วยเสื้อชุดสีแดง ผู้ชายบางคนสวมเสื้อชุดสีดำ แต่ทุกคนต้องมีเสื้อชุดสีแดงเตรียมไว้เสมอ บางคนตัดผมสั้นอย่างผู้ชายชาวไทยทั่วไป (ภาพ 4.3)

เด็กหญิงหรือหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงสะกอที่ยังไม่ได้แต่งงานจะนุ่งกระโปรงทรงกระสอบ คอเสื้อผ่าเป็นรูปตัววี มีลายปักเล็กน้อย ซึ่งชุดสีขาวเป็นสัญลักษณ์ของสาวพรหมจารีหรือหญิงบริสุทธิ์ (ภาพ 4.4) ส่วนผู้หญิงที่มีสามีแล้ว จะแต่งตัวแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดคือ สวมเสื้อแขนสั้น คอวี ตัวเสื้อสีน้ำเงินหรือสีดำส่วนล่างของเสื้อประดับด้วยลูกเดือยหินสีขาวและเย็บด้วยเส้นด้ายเป็นลวดลายต่างๆ และสวมผ้าถุงลายขวางสีแดงสลับกับสีอื่นๆ โปกผ้าสีแดงเป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นหญิงแต่งงานแล้ว อาจสวมสร้อยที่ทำจากลูกเดือยหินหรือลูกปัดต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันผู้หญิงที่แต่งงานแล้วก็ยังนิยมแต่งกายแบบเดิมของตนอยู่ (ภาพ 4.5)

ที่อยู่อาศัย

ถิ่นที่อยู่อาศัยและบ้านเรือนของกะเหรี่ยง อาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้าน ประกอบด้วยครัวเรือนและทุ่งนา บ้านของชาวกะเหรี่ยงสร้างด้วยไม้ไผ่ และแฝก เรียกว่า โขน ผนัง และพื้นบ้านเป็นไม้ไผ่สับฟาก หลังคามุงด้วยหญ้าคา ดองดิง หรือไม้สน มีเตาไฟบนกระเบาะดิน ตั้งอยู่ภายในบ้าน เหนือเตาไฟจะมีชั้นไม้ไผ่แขวนไว้เพื่อตากอาหารแห้ง และเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ยกพื้น ด้วยเสาไม้สูง 5-6 ฟุต บริเวณบ้านไม่มีรั้ว สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะ ปล่อยให้หากินในหมู่บ้าน บริเวณรอบๆ ตัวบ้านมักจะปลูกพืชสวนครัวและพืชสมุนไพรไว้ใช้ในครอบครัว และยังมีพื้นที่สำหรับ

เลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น หมู ไก่ วัว นอกจากนี้ยังมีครกกระต๋องสำหรับตำข้าว เพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน แต่บ้านบางหลังก็สร้างด้วยไม้เหมือนกับบ้านของชาวไทยพื้นราบทั่วไป (ภาพ 4.6 และ 4.7)

ภาพ 4.3 การแต่งกายของผู้ชายชาวกะเหรี่ยงสะกอ (เสื้อสีแดง)

ภาพ 4.4 การแต่งกายของเด็กหญิงหรือหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงสะกอที่ยังไม่ได้แต่งงาน

ภาพ 4.5 การแต่งกายของผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงสะกอที่แต่งงานแล้ว

ภาพ 4.6 บ้านของชาวกะเหรี่ยงชาวปะกาอญอ

ภาพ 4.7 ภายในบ้านชาวกะเหรี่ยง

อาชีพ

ชาวกะเหรี่ยงทำการเกษตรเพื่อการเลี้ยงชีพ มีการทำไร่และทำนา พืชหลักคือ ข้าว การปลูกข้าวมี 2 แบบ คือ การปลูกข้าวนาและการปลูกข้าวไร่ (ภาพ 4.8)

ข้าวไร่ จะปลูกในพื้นที่ที่สูงบนเนินเขา ส่วนตามที่ทำราบหุบเขาจะปลูกข้าวในนาแบบขั้นบันได นอกจากข้าวแล้ว ยังปลูกพืชไร่ เช่น กระหล่ำปลี พริกแดง และมะเขือเทศ เป็นต้น กะเหรี่ยงแต่ละครอบครัวจะโค่นถางทำไร่ของตนเองและอยู่ในเขต หมู่บ้าน ของคนเท่านั้น สัตว์เลี้ยงของกะเหรี่ยงได้แก่ หมู ไก่เลี้ยงไว้ใช้ในพิธีบวงสรวงและเป็นอาหาร ส่วนวัว เลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน

การปลูกข้าวนา อาจปลูกบริเวณพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา หรืออาจทำเป็นนาขั้นบันได อาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เป็นการปลูกข้าวที่ต้องมีการเพาะเมล็ดข้าวหรือตกกล้าในแปลงขนาดเล็กเสียก่อน โดยเริ่มทำช่วงกลางเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน แล้วจึงถอนต้นกล้าเอาไปปักดำในแปลงใหม่ที่มีน้ำขัง ส่วนการเกี่ยวข้าวจะทำระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

การปลูกข้าวไร่ เป็นการปลูกข้าวบนที่ดอนและไม่มีน้ำขัง เช่น บริเวณเชิงเขา ซึ่งไม่สามารถไถเตรียมดินและปรับระดับได้ง่ายเหมือนกับพื้นที่ราบ วิธีการคือใช้ไม้ปลายแหลม

เจาะดินเป็นหลุมเล็กๆ หยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวลงไป แล้วกลบดินปากหลุม เมื่อฝนตกลงมาหรือเมล็ดได้รับความชื้นจากดิน ก็จะงอกและเจริญเติบโต เนื่องจากที่ดอนไม่มีน้ำขังและไม่มีการชลประทาน การปลูกข้าวไร่จึงต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว พื้นที่ปลูกข้าวไร่จะแห้งและขาดน้ำทันทีเมื่อสิ้นฤดูฝน การปลูกข้าวไร่จึงต้องใช้พันธุ์ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวได้เร็วกว่าพันธุ์ข้าวนา โดยปลูกในต้นฤดูฝนและเก็บเกี่ยวได้ในปลายฤดูฝน

ชาวกะเหรี่ยงมีการทำไร่แบบผสมผสานคือ ปลูกทั้งข้าวและพืชผักสวนครัวหลายชนิด เช่น กะหล่ำปลี พริกแดง และมะเขือเทศ ผลผลิตส่วนใหญ่จะเก็บไว้ใช้บริโภคภายในครัวเรือน โดยเฉพาะข้าว ส่วนพริกและผักอื่นๆ รวมไปถึงพืชสมุนไพรและพืชที่ใช้ประกอบพิธีกรรม (ภาพ 4.9)

นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมแล้ว อาชีพที่สำคัญอย่างยิ่งต่อระบบวิถีการดำเนินชีวิตของชาวกะเหรี่ยงก็คือการเก็บหาของป่า ส่วนใหญ่เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น เช่น ผัก ผลไม้ป่า หน่อไม้ หอย ปู ปลา เห็ด นก หนู รวมไปถึงพืชสมุนไพรต่างๆด้วย

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ

ชาวกะเหรี่ยงมีความแตกต่างกันด้านความเชื่อและศาสนา คือ มีทั้งชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ แต่ถึงจะมีความแตกต่างในเรื่องของความเชื่อและศาสนา แต่การอยู่ร่วมกันและการดำเนินกิจกรรมชุมชนเป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าใครนับถือศาสนาใด ยึดถือคำสอนแต่ละศาสนาที่ตนเองนับถือจึงทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ทั้งสองศาสนาต่างก็ทำหน้าที่ศาสนิกชนที่ดี คือ กลุ่มที่นับถือพุทธก็มีการเข้าวัดในวันพระ หรือวันศีล และในวันสำคัญต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา รวมถึงมีพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิม เช่น งานผูกข้อมือเนื่องในวันปีใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น ชาวกะเหรี่ยงพุทธส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีหรือนับถือผีพร้อม ๆ กับศาสนาพุทธ ส่วนกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์จะเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ และมีกิจกรรมประจำปีทางศาสนา คือ วันคริสต์มาสรวมถึงวันขึ้นปีใหม่ นอกจากนี้ยังเชื่อถือโศกลางตามแบบไสยศาสตร์อีกด้วย ชีวิตของชาวกะเหรี่ยงมีความผูกพันกับพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พิธีที่สำคัญๆของชาวกะเหรี่ยง เช่น พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีเลี้ยงผีไร่ผืนา พิธีกินข้าวใหม่ เป็นต้น

ชาวกะเหรี่ยงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่า บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ววิญญาณก็ยังคงวนเวียนไปมาภายในบ้านเรือนและหมู่บ้านด้วยความเป็นห่วงบุตรหลาน และจะคอยปกป้องรักษาให้อยู่ด้วยความสงบสุข ในพิธีกรรมจะมีการต้มสุรา ฆ่าไก่หรือหมูเพื่อนำมาประกอบอาหารและใช้ในพิธี มีการสวดมนต์ขอเชิญดวงวิญญาณ

ของบรรพบุรุษทั้งหลายและขอให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นช่วยปกป้องคุ้มภัย ขอให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น ให้มีความสุขไม่เจ็บป่วย ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ โดยสมาชิกทุกคนในบ้านจะนั่งรอบโตกข้าว ในโตกข้าวมีข้าวและกับข้าว เช่น แกงไก่ และข้าวเหนียวต้ม มีถ้วยชามวางบนอาหาร พ่อและแม่ก็ผูกมือให้ลูก ๆ พ่อบ้านและแม่บ้านผลัดกันผูกข้อมือให้กัน ในขณะที่ผูกข้อมือจะมีการกล่าวคำเรียกขวัญพร้อมกับให้พร เมื่อมัดมือทุกคนแล้วพ่อบ้านและแม่บ้านจะเริ่มรับประทานก่อนด้วยข้าว 1 ก้อนกับเนื้อไก่ต้มและน้ำ ลูก ๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน พอกินครบทุกคน พ่อบ้านหรือแม่บ้านก็จะหยิบข้าวสุก 1 ก้อน และเนื้อไก่ที่ต้มกับแกงวางลงบนพื้นเพื่ออุทิศให้กับผี จากนั้นทุกคนก็ร่วมกันกินข้าวได้

นอกจากนี้ชาวกะเหรี่ยงยังมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตลอดรอบปีของการเกษตรทั้งไ้หม่นเวียนและการทำนา เพราะชาวกะเหรี่ยงทำการเกษตรเป็นหลัก พิธีกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อขออนุญาตผืนดิน แม่น้ำ และป่าในการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวอย่างเช่น การเลี้ยงผีไร่ ผีนา เป็นพิธีกรรมที่ช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากนา คุ่มครองข้าวในนาให้เจริญงอกงามและให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอ โดยมีการปักเสาสูงที่ทำด้วยไม้ไผ่ไว้บริเวณแปลงนา ด้านบนจะวางอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ น้ำและเหล้า การเลี้ยงผีไร่ ผีนา จะทำก่อนการปลูกข้าวหรือพืชไร่ และทำอีกครั้งหลังจากที่เก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว เรียกว่า งานกินข้าวใหม่ โดยมีการฆ่าไก่และหมู เป็นเครื่องเซ่นบูชา และนำข้าวจากไร่หรือจากท้องนามาทำพิธีเลี้ยงกันในระหว่างเพื่อนบ้าน

ภาพ 4.8 พื้นที่ใช้ทำการเกษตรของชาวกะเหรี่ยงปากากอนู

ภาพ 4.9 การใช้พืชอาหารและพืชสมุนไพรของชาวกะเหรี่ยง

4.2 การสำรวจการใช้ประโยชน์พืชอาหารและพืชสมุนไพร

4.2.1 ผลการสำรวจพืชอาหารและสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์

จากการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านปิตุภี อำเภอมุกดาหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2555 ถึง สิงหาคม 2556 เป็นระยะเวลา 14 เดือน พบพืชอาหารและพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งหมด 94 ชนิด สามารถจำแนกชนิดได้ 83 ชนิด และไม่สามารถจำแนกชนิดได้ 11 ชนิด (เป็นพืชสมุนไพรทั้งหมด) แบ่งเป็นพืชอาหาร 56 ชนิด พืชอาหารอย่างเดี่ยว 14 ชนิด เป็นทั้งพืชอาหารและพืชสมุนไพร 42 ชนิด พืชสมุนไพร 68 ชนิด พืชสมุนไพรอย่างเดี่ยว 27 ชนิด (ตาราง 4.3 และ 4.4)

ชนิดของพันธุ์ไม้ในพืชทั้งหมด 83 ชนิด แบ่งออกตามลักษณะวิสัย เป็น 4 กลุ่ม คือ ไม้ล้มลุก ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม และไม้เลื้อย โดยกลุ่มชนิดของพันธุ์ไม้ที่พบมากที่สุดคือ ไม้ล้มลุก จำนวน 43 ชนิด (52 %) รองลงมาคือ ไม้ยืนต้นมีจำนวน 20 ชนิด (24%) ไม้พุ่มมีจำนวน 13 ชนิด (16%) และน้อยที่สุดคือ ไม้เลื้อยมีจำนวน 7 ชนิด (8%) (ตาราง 4.6)

จำนวนชนิดของพันธุ์ไม้ที่พบในแต่ละพื้นที่ พบว่า ป่าชุมชนมีลักษณะพื้นที่ลาดชัน ตามแนวทางเดิน และมีพื้นที่อยู่ใกล้กับบริเวณที่อยู่อาศัย สามารถใช้ประโยชน์ได้ง่าย ชาวบ้านใช้สอยมาประมาณ 20 ปี พื้นที่กำหนดเก็บตัวอย่าง เก็บได้จากบริเวณห่างจากเส้นทางเดิน 2 เมตร พบจำนวนพืชทั้งหมด 42 ชนิด จำแนกเป็น ไม้ยืนต้น 9 ชนิด ไม้พุ่ม 7 ชนิด ไม้ล้มลุก 22 ชนิดและ ไม้เลื้อย 4 ชนิด ตามลำดับ

พื้นที่เกษตร เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกโดยอาศัยลำห้วยที่ไหลผ่านใช้น้ำจากลำห้วย และพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เก็บตัวอย่างนั้น ครอบคลุมเขตเกษตรกรรม โดยเขตที่มีพืชอาหารและพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์ของชาวบ้านมีพื้นที่เพียงเล็กน้อย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน และทำการปลูกมะเขือเทศจนเต็มพื้นที่ พบจำนวนพืชทั้งหมด 43 ชนิด จำแนกเป็น ไม้ยืนต้น 10 ชนิด ไม้พุ่ม 7 ชนิด ไม้ล้มลุก 22 ชนิดและ ไม้เลื้อย 4 ชนิด ตามลำดับ

พื้นที่หมู่บ้าน มีลักษณะพื้นที่ลาดเอียงระหว่างหุบเขา มีลำห้วยไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ทำให้มีความชื้นตลอดทั้งปี พบจำนวนพืชทั้งหมด 54 ชนิด จำแนกเป็น ไม้ยืนต้น 10 ชนิด ไม้พุ่ม 7 ชนิด ไม้ล้มลุก 34 ชนิดและ ไม้เลื้อย 3 ชนิด ตามลำดับ โดยจากข้อมูลที่พบปรากฏว่า จำนวนชนิดไม้ล้มลุกมีมากที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่เกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน มีความเป็นไปได้ว่า ชาวบ้านปลูกพืชอาหารและพืชสมุนไพรไว้ติดกับครัวเรือน เพื่อง่ายต่อการใช้ประโยชน์ (ภาพ 4.11)

ตาราง 4.3 ชนิดพืชอาหารและสมุนไพรในหมู่บ้านปดูลี อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
Acanthaceae						
1	<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm.f.) Lindau	ผักมันไก่	โทะโซ่จาง	(M)	SH	A, F
2	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	จอลอดิเออ	(M)	V	VI
Anacardiaceae						
3	<i>Rhus javanica</i> L.	ส้มผด	เสถียรสะ	(E), (M)	SH	A, F
4	<i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง	สะเคาะ	(E)	T	VI
Araceae						
5	<i>Acorus calamus</i> L.	ว่านน้ำ	ทิสี่ปุดอ	(M)	H	VI
6	<i>Amorphophallus campanulatus</i> Decne.	บุกกลางคอก	บุก	(E)	H	VI, A, F
7	<i>Colocasia gigantea</i> Hook.f.	ตุน	คือทอซู่	(E)	H	VI
8	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	เผือก	ตะบู่พะ	(E)	H	VI
9	<i>Homalomena aromatica</i> (Spreng.) Schott	โหระ	ห่อทวยชอย	(E)	H	VI
Apiaceae						
10	<i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง	ฮือปู้กอลา	(E), (M)	H	VI
Asteraceae						
11	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K.Jansen	ผักคราด	ฮอดเตอ โคะ	(E), (M)	H	VI, A, F
12	<i>Ageratina adenophora</i> (Spreng.) R.M.King & H.Rob.	สาบหมา	โน๊ะ คอมมิวนิสต์	(M)	H	VI, A, F
13	<i>Ageratum conyzoides</i> (L.)	สาบแร้ง สาบกา	นกนาซี	(M)	H	VI, A, F
14	<i>Chromolaena adenolepis</i> (Sch.Bip. ex Baker) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ	หน่อโซ	(M)	H	VI, A, F
15	<i>Elephantopus scaber</i> L.	โค้ไม่รู้สั้ม	นอค้อด และ	(M)	H	VI, A, F

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
Asclepiadaceae						
16	<i>Cryptolepis chanani</i> Roem.&Schult.	กวน	กวน	(M)	V	VI
Caesalpiniaceae						
17	<i>Bauhinia purpurea</i> L.	เสี้ยวดอกแดง	กะเฮอสะเปะชี	(E), (M)	T	VI, A, F
Bromeliaceae						
18	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	สับปะรด	แนะ	(E), (M)	H	VI, A, F
Commelinaceae						
19	<i>Commelina diffusa</i> Burm.f.	ผักปลาบ	โตะอุเหมาะ	(E), (M)	H	VI
Caricaceae						
20	<i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ	เซอเกียเส	(E), (M)	H	A, F
Caprifoliaceae						
21	<i>Sambucus javanica</i> Blume	สะพานกัน	ตีสีกาจี	(M)	SH	A, F
Clusiaceae						
22	<i>Cratogeomys formosum</i> (Jacq.) Benth. & Hook.f. ex Dyer	ดีวชน	เส่เกวี่โฮจ	(E), (M)	T	A, F
Dennstaedtiaceae						
23	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	กูด	กูดเกียะ	(E)	H	A, F
Dioscoreaceae						
24	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	กลอย	คลี่	(E)	V	A, F
Equisetaceae						
25	<i>Equisetum debile</i> Roxb. ex Vaucher	หญ้านอดปล้อง	ฮรีซอปอดัวะ	(M)	H	A, F
Euphorbiaceae						
26	<i>Baliospermum montanum</i> (Willd.) Müll.Arg.	ตองแต่	พอบอเจ๊าะ	(M)	SH	A, F
27	<i>Euphorbia heterophylla</i> L.	หญ้ายาง	นอโบละเบล	(E), (M)	H	A, F

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
28	<i>Euphorbia hirta</i> L.	ผักโขมแดง	นีโซ	(E), (M)	H	A, F
29	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn.	มะขามป้อมดิน	ตายอ	(M)	H	A, F
30	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	มะขามป้อม	สียาโด่เมาะ	(E), (M)	T	A, F
31	<i>Ricinus communis</i> L.	ละหุ่งแดง	ทิตีเกวาะ	(M)	SH	A, F
Fagaceae						
32	<i>Castanopsis acuminatissima</i> (Blume) A.DC.	ก่อเดือย	เส้โพรปรี	(E)	T	A, F
Labiatae						
33	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore	กาสะลอง	พวกวอ	(M)	T	A, F
34	<i>Ocimum basilicum</i> L.	แมงลัก	ห่อวอซุ	(E), (M)	H	VI
35	<i>Ocimum sanctum</i> L.	กะเพรา	ห่อตูปลู	(E), (M)	H	VI
36	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng.	หูลือ	เด็กตองโพ	(E), (M)	H	A, F
Lamiaceae						
37	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	ชื้อ	เก๋อมาพอ	(M)	T	F
Lauraceae						
38	<i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	ตะไกร้ต้น	ห่อวอตะไป	(E), (M)	T	VI, A, F
39	<i>Abutilon indicum</i> (L.) Sweet	ครอบจักรวาล	หน่อปะหน้า	(M)	SH	VI, A, F
40	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench	กระเจี๊ยบมอญ	กาแน่นเค็ง	(E), (M)	T	VI
41	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	กระเจี๊ยบ	แบลมีฉี่	(E), (M)	SH	VI
42	<i>Sida acuta</i> Burm.f.	หญ้ายัดใบยาว	พอเซหลรี่	(M)	H	A, F
Menispermaceae						
43	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson	บอระเพ็ด	ดีสี่จี่	(E), (M)	V	VI

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
Meliaceae						
44	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss.	สะเดา	ตะหมา เหมา	(E), (M)	T	VI
Mimosaceae						
45	<i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยะราบ	หน่อวีแม่	(E), (M)	H	VI, A, F
Moraceae						
46	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ขนุน	ปะหน้อย	(E)	T	VI
47	<i>Ficus auriculata</i> Lour.	เดื่อหลวง	ตะก้อสะ	(M)	T	A, F
48	<i>Ficus racemosa</i> L.	เดื่อเกลี้ยง	เดื่อเกีสะ	(E), (M)	T	A, F
Musaceae						
49	<i>Musa acuminata</i> Colla	กล้วยน้ำว้า	สะเอเชย	(E), (M)	H	A, F
Myrtaceae						
50	<i>Embelia sessiliflora</i> Kurz	มะปุย	ชิเถาะก่อ และ	(E)	V	A, F
Myrtaceae						
51	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง	มะก้วยโมะ	(E), (M)	T	VI
Piperaceae						
52	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	พลู ชะพลู	เย่เที้ย	(E), (M)	H	VI
Palmae						
53	<i>Cocos nucifera</i> L.	มะพร้าว	คอส้า	(E)	T	VI
Plantaginaceae						
54	<i>Plantago major</i> L.	เอ็นยัด	ตำซื่อเดอะ	(M)	H	VI
Poaceae						
55	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	ตะไคร้	เดื่อหลู่สะ	(E), (M)	H	VI, A, F
56	<i>Coix aquatica</i> Roxb.	มะเดื่อน้ำ	เบอนาที	(E), (M)	H	VI
57	<i>Dendrocalamus hamiltonii</i> Nees & Arn. ex Munro	ไผ่หก	หว้าชี	(E), (M)	T	VI, A, F
58	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees	ไผ่ขาง	หว้ามี่เหล้า	(E), (M)	T	A, F
59	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Raeusch.	หญ้าน้ำคา	เกือฮี่	(M)	H	A, F
60	<i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อยดำ	เกอะทีชู	(E), (M)	H	VI

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
Polygonaceae						
61	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักไผ่	พล	(E), (M)	H	VI
62	<i>Rumex crispus</i> L.	ผักกาดส้ม	เก๋อบะชี	(E)	H	VI
Proteaceae						
63	<i>Helicia nilagirica</i> Bedd.	เหมือดคน ตัวผู้	เส้เจ้าชะปะ	(M)	SH	A, F
Rubiaceae						
64	<i>Coffea canephora</i> Pierre ex A.Froehner	กาแฟ	กาแฟ	(E)	SH	VI
Punicaceae						
65	<i>Punica granatum</i> L.	ทับทิม	เซาะปะเล	(E), (M)	SH	VI
Rubiaceae						
66	<i>Paederia linearis</i> Hook.f.	ผักโขม	ปลอเนออี	(E), (M)	V	A, F
67	<i>Citrus aurantiaca</i> Swingle	มะนาว	มะน้ำเล	(E), (M)	SH	VI
68	<i>Citrus hystrix</i> DC.	มะกรูด	มะขู	(E), (M)	SH	VI
Rutaceae						
69	<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Merr.	ส้มโอ	ตั้งอู	(E)	SH	VI
Selaginellaceae						
70	<i>Selaginella helferi</i> Warb.	หญ้าร่องไห้	ห้าวตะโป	(M)	H	A, F
Simaroubaceae						
71	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	คนทา	หนามไม้จี้	(M)	T	A, F
Solanaceae						
72	<i>Datura metel</i> L.	มะเขือบ้า	มั่งโตะโล๊ะ	(M)	H	VI
73	<i>Physalis angulata</i> L.	ด้อมด็อก	ด้อมด็อก	(M)	H	A, F
74	<i>Solanum nigrum</i> L.	มะแว้งนก	ดีลิเว	(E), (M)	H	VI
75	<i>Solanum abancayense</i> Ochoa	มะเขือปู่	ยังคุดี	(E), (M)	SH	VI
76	<i>Solanum trilobatum</i> L.	มะแว้งเถา	มั่งถู่ สันยา สำ	(M)	V	VI
Zingiberaceae						
77	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า	เส้เอเค	(E), (M)	H	VI

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์	ชนิดของพันธุ์ไม้	พื้นที่ที่พบ
78	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm.f.) Roscoe	จำปา	เพาะเก๋ยอ	(E), (M)	H	VI
79	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	กระชายดำ	เปี้ยสี่ระแวน	(E) (M)	H	VI
80	<i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้น	สะขบอ	(E), (M)	H	VI
81	<i>Curcuma zedoaria</i> (Christm.) Roscoe	ขมิ้นอ้อย	ขมิ้นชัน	(M)	H	VI, A, F
82	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	ไพล	แบล๊ะโคบอ	(E), (M)	H	VI
83	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ขิง	สะเอ	(E), (M)	H	VI
84	เซซาเบลง	-	-	(M)	-	
85	เซนูที	-	-	(M)	-	
86	ซีกรอโป(เซะ โกรโป)	-	-	(M)	-	
87	แบเกลี	-	-	(M)	-	
88	คอไค้	-	-	(M)	-	
89	ขาแก้หลวง	-	-	(M)	-	
90	คลี(ก้อย)	-	-	(M)	-	
91	เนอะบิซอชกา	-	-	(M)	-	
92	เจวาะ	-	-	(M)	-	
93	ทอกรอมือ	-	-	(M)	-	
94	พอโซจอ	-	-	(M)	-	

หมายเหตุ

(E) Edible

(M) Medicinal

T = Tree

S = Shrub

H = Herb

V = Vine

VI = Village

A=Agriculture

F=Forest

4.2.2 สรรพคุณและวิธีการใช้พืชอาหารและพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่หมู่บ้านปดูลี

อ.อมก้อย จ.เชียงใหม่

จากการสำรวจและเก็บตัวอย่างในหมู่บ้านปดูลี สามารถจำแนกชนิดพืชได้ 83 ชนิด และไม่สามารถจำแนกชนิดได้ 11 ชนิด (เป็นพืชสมุนไพรทั้งหมด) แบ่งเป็นพืชอาหาร 56 ชนิด พืชอาหารอย่างเดี่ยว 14 ชนิด เป็นทั้งพืชอาหารและพืชสมุนไพร 42 ชนิด พืชสมุนไพร 68 ชนิด พืชสมุนไพรอย่างเดี่ยว 27 ชนิด โดยจากการสัมภาษณ์และสอบถามหมอชาวบ้าน (ที่มา พ่อหมอ พะติ บ้านปดูลี) ได้ทราบรูปแบบการนำพืชมาใช้ประโยชน์ทั้งอาหารและสมุนไพร โดยพืชที่ใช้เป็นอาหารอย่างเดี่ยว จะใช้ประกอบอาหารแบบดิบ และสุก ในแต่ละชนิด และพืชที่เป็นทั้งอาหารและสมุนไพร และพืชสมุนไพรอย่างเดี่ยว มีรูปแบบดังนี้

1. ยาต้ม เป็นการสกัดยาให้ออกจากไม้ยาด้วยน้ำร้อน เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด ส่วนใหญ่จะใช้ต้มกับส่วนของต้นไม้นี้เอง แน่นแข็ง เช่น ลำต้น ราก ต้องใช้การต้มจึงจะมีตัวยานออกมา ข้อดีสำหรับการต้มคือ เป็นวิธีที่สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรค ซึ่งการต้มนั้นมีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ

1) ต้มกินต่างน้ำ เป็นการต้มยาให้เดือด แล้วต้มด้วยไฟอ่อนอีก 10 นาที จากนั้นเอากินแทนน้ำ

2) ต้มเคี้ยว คือการต้มให้เดือดอ่อนๆ ไปอีก ประมาณ 20-30 นาที

3) ต้มสามเอาหนึ่ง เป็นวิธีการต้มจากน้ำ 3 ส่วน ให้เหลือเพียง 1 ส่วน มักใช้เวลาในการต้ม 30-45 นาที

2. ยาตำคั้นเอาน้ำ เอาพืชสมุนไพรส่วนใบ ราก เอามาตำให้ละเอียด แล้วคั้นเอาแต่น้ำ มักใช้กับส่วนของต้นไม้นี้ที่มีน้ำมากๆ เช่น ส่วนใบ หัว หรือเหง้า บางชนิดใช้ยางทาแก้อาการคันได้

3. ประคบ การประคบมักใช้สำหรับบรรเทาอาการปวดบวมหรือบาดเจ็บที่กล้ามเนื้อ โดยใช้ผ้านุ่ม ๆ จุ่มลงในน้ำต้มสมุนไพร นามาประคบไว้บริเวณที่บาดเจ็บ ในพืชบางชนิดใช้ใบและยอด อังไฟ แล้วสามารถนำมาประคบในบริเวณที่ต้องได้ทันทีแล้วใช้ผ้าพันเอาไว้

4. การพอก วิธีนี้คล้ายกับการประคบ แต่จะใช้ส่วนผสมสมุนไพรมาพอกบริเวณที่บาดเจ็บ

5. การสกัดด้วยน้ำมัน นำไปคั่วแล้วบีบเอาน้ำมันทาแผล

ตาราง 4.4 สรรพคุณพืชอาหารและพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่หมู่บ้านปิตุคี อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
Acanthaceae				
1	<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm.f.) Lindau	ผักมันไก่	(M)	ทั้งต้นใช้ถอนพิษ แผลงสัตว์กัดต่อย ตะขาบ แผลงป้อง รักษาอาการ ภูสวัค แผลน้ำร้อนลวก โดยใช้ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม
2	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	(M)	เถา ต้มกับน้ำให้เด็กดื่มแก้หวัด
Anacardiaceae				
3	<i>Rhus javanica</i> L	ส้มผด	(E), (M)	ยอดอ่อน ช่อดอก และผล ใช้รับประทาน สด โดยชาวบ้านนำมากินกับน้ำพริก ลำต้น ใช้ต้มน้ำล้างแผล ฝี
Anacardiaceae				
4	<i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง	(E)	ยอดอ่อนนำมากินสด เป็นผักสดคู่กับ น้ำพริก ผล ใช้รับประทานสด ตามฤดูกาล
Araceae				
5	<i>Acorus calamus</i> L.	ว่านน้ำ	(M)	ใบ นำมาห้อยคอช่วยรักษาโรคหวัด ใบ แชน้ำนำมาทาที่หน้าอกหรือขมับแก้ หวัด (ใบมีกลิ่นหอม) หรือ ทูบทาที่หัว แก้ไข้ ส่วนราก ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง
Apiaceae				
6	<i>Amorphophallus campanulatus</i> Decne.	บุกกลางคก	(E)	หัวและก้านใบเป็นอาหาร
7	<i>Colocasia gigantea</i> Hook.f.	ตุน	(E)	ลำต้น รับประทานได้คู่กับน้ำพริก และ เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุดิบทำข้าวเบ๊อะได้
8	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	เผือก	(E)	ใบและก้านใบยังกินเป็นผักได้ หัวเผือกหรือลำต้น นำมาทำเป็นขนม หวาน
9	<i>Homalomena aromatica</i> (Spreng.) Schott	โหระ	(E)	เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุดิบทำข้าวเบ๊อะได้ โดยใช้ปริมาณที่น้อย
Apiaceae				
10	<i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง	(E), (M)	ใบสด ใช้ประกอบอาหารช่วยแก้อาการ

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
				ท้องอืด ใบ เคี้ยว ช่วยดับกลิ่นปาก
Asteraceae				
11	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K.Jansen	ผักคราด	(E), (M)	ใบและยอดสด มีรสเผ็ด ชำปาก ทำให้ลิ้น และเยื่อเมือกขา สามารถแก้ไอ แก้หจือก บวมและฟันปวด ใบ ดอก ยอดอ่อน ใส่แกงหมู
12	<i>Ageratina adenophora</i> (Spreng.) R.M.King & H.Rob.	สาบหมา	(M)	ใบและยอด ลงไฟใส่แผลสด
13	<i>Ageratum conyzoides</i> (L.)	สาบเร้ง สาบกา	(M)	ใบ ขยี้แล้วนำมาพอกแผลสด เพื่อช่วย ห้ามเลือด ใบ นำมาตำ พอกแก้คัน
14	<i>Chromolaena adenolepis</i> (Sch.Bip. ex Baker) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ	(M)	ใบ นำมาตำพอกแผลสด
15	<i>Elephantopus scaber</i> L	โคไม่รู้ลั้ม	(M)	ราก ต้มกินแก้อาหารเป็นพิษ ปวดหลัง ปวดเอว
Asclepiadaceae				
16	<i>Cryptolepisb chanani</i> Roem.&Schult.	กวน	(M)	เถา ต้มรับประทานเป็นยาแก้ปวดเมื่อย ใบ โขลกให้ละเอียด ห่อผ้าทำลูกประคบ ประคบบริเวณที่ปวด
Caesalpiniaceae				
17	<i>Bauhinia purpurea</i> L.	เสี้ยวดอก แดง	(E), (M)	ลำต้นนำมาต้มน้ำดื่ม รักษาอาการไข้ หรือ เป็นยาระบาย ยอดและ ใบอ่อนนำมาปรุงเป็นอาหาร
Bromeliaceae				
18	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	สัปปะรด	(E), (M)	ราก นำไปต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ ใบสด นำไปต้มน้ำดื่ม เป็นยาถ่าย ผล กินสุก

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
Commelinaceae				
19	<i>Commelina diffusa</i> Burm.f.	ผักปลาบ	(E), (M)	ใช้ใบหรือทั้งต้น นำมาตำคั้นเอาน้ำทาแก้ โรคผิวหนัง แก้ อาการคัน ใบ นำมาปรุงอาหาร
Caricaceae				
20	<i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ	(E), (M)	ผลสุก กินเป็นยาระบาย ผลดิบ ลวกกินกับน้ำพริก
Caprifoliaceae				
21	<i>Sambucus javanica</i> Blume	สะพาน กั้น	(M)	ยอดและใบ อังไฟตำพอกบริเวณที่กระดูก เคล็ด ฟกช้ำ บวม แล้วใช้ผ้าพันไว้
Clusiaceae				
22	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jacq.) Benth. & Hook.f. ex Dyer	ตัวขน	(E), (M)	ราก และ ใบ ต้มน้ำดื่ม กินเป็นยาแก้ปวด ท้อง ยางจากเปลือกต้นทาแก้คัน ยอดอ่อน นำมาปรุงอาหาร
Dennstaedtiaceae				
23	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	กูดเกียะ	(E)	ใช้ส่วนใบ ขยี้ให้ละเอียด เพื่อห้ามเลือด
24	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	กลอย	(E)	ใช้ส่วนเหง้าเป็นอาหาร (หนึ่ง)
Equisetaceae				
25	<i>Equisetum debile</i> Roxb. ex Vaucher	หญ้าถอด ปล้อง	(M)	ทั้งต้น ต้มรวมกับรากมะเดื่อขี้ม้า และราก หญ้าคาต้มรักษาโรคนี้
26	<i>Baliospermum montanum</i> (Will d.) Müll.Arg.	ทองแต้	(M)	ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาถ่าย เมสึด กินสดปริมาณน้อย ยาถ่ายพยาธิ ใบ ตำแล้วนำมาพอกแก้ฟกช้ำ
27	<i>Euphorbia heterophylla</i> L.	หญ้ายาง	(E), (M)	ใบ กินสดหรือต้มน้ำกับน้ำพริกและยังมี สรรพคุณเป็นยาระบาย
28	<i>Euphorbia hirta</i> L.	ผักโขม แดง	(E), (M)	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม ขับน้ำนม ยาง ใช้กัดหูด ตาปลา ทั้งต้น นำมาปรุงอาหาร

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
29	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn.	มะขาม ป้อมดิน	(M)	ผลดิบ กินสดเป็นยาแก้ไข้ ลดความร้อน ขับปัสสาวะ
30	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	มะขาม ป้อม	(E), (M)	ผลดิบ กิน แก้ไอ และช่วยเจริญอาหาร
31	<i>Ricinus communis</i> L.	ละหุ่งแดง	(M)	เมล็ด นำไปคั่วแล้วบิบน้ำมันทาแผล ราก ต้มน้ำดื่มแก้อาหารเป็นพิษ ปวดท้อง
Fagaceae				
32	<i>Castanopsis acuminatissima</i> (Blume) A.DC.	ก่อเดือย	(E)	กินส่วนของผลและนำมาผสมเป็นส่วน หนึ่งของอาหารประเภทต้มได้
Labiatae				
33	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore	กาสะลอง	(M)	ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้พิษไข้ทุกชนิด และแก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้อาเจียน หืดไอ
34	<i>Ocimum basilicum</i> L.	แมงลัก	(E), (M)	ทั้งต้น นำไปต้มน้ำดื่ม ขับลม ทำให้เจริญ อาหาร แก้ปวดหัว หวัด ปวดกระเพาะ อาหาร จุกเสียดแน่น ท้องเสีย เมล็ด แช่วิน ใช้เป็นยาระบาย ใบ นำมาปรุงอาหาร ใส่แกง
35	<i>Ocimum sanctum</i> L.	กะเพรา	(E), (M)	ใบ กินสด แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน ใช้ แก้อาการท้องอืดเฟ้อ แน่นจุกเสียดและ ปวดท้อง แก้ไอและขับเหงื่อ ต้น เผา ใช้ไล่ หรือฆ่ายุง ใบ นำมาปรุงอาหาร ใส่ผัด
36	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng.	หูเสือ	(E), (M)	ใช้ใบสดคั้นเอาน้ำมาหยอดหู แก้ปวดหู ใบสด กินกับลาบ หรือน้ำพริก
Lamiaceae				
37	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	ซ้อ	(M)	เปลือกคั้น ทูบแล้วบิบน้ำใส่แผลที่เกิด จากน้ำกัดเท้า
Lauraceae				
38	<i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	ตะไคร้ต้น	(E), (M)	ราก ใช้ต้มน้ำดื่มขับลมในลำไส้

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
39	<i>Abutilon indicum</i> (L.) Sweet	ครอบจักร วาล	(M)	ใช้ผลดิบเป็นเครื่องเทศ ประุงอาหาร ทั้งต้น ต้มดื่มใช้แก้ร้อนใน แก้ท้องร่วง แผลบวมเป็นหนอง
40	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench	กระเจี๊ยบ มอญ	(E), (M)	ทั้งต้น ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปวดท้อง ผลดิบ นำไปปรุงเป็นอาหาร
41	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	กระเจี๊ยบ	(E), (M)	น้ำกระเจี๊ยบ ขับปัสสาวะ ช่วยย่อยอาหาร ใบ นำมาตำคั้นเอาน้ำมาจิบเป็นยาแก้ไอ ผลดิบ นำไปปรุงเป็นอาหาร
42	<i>Sida acuta</i> Burm.f.	หญ้าขัด ใบยาว	(M)	ใบ ตำใส่ฝี ต้มในน้ำแล้วนำน้ำที่ได้มาอมบรรเทา อาการปวดฟัน
Menispermaceae				
43	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson	บอระเพ็ด	(E), (M)	ลำต้น ต้มน้ำดื่มช่วยเจริญอาหาร ลำต้น เป็นเครื่องเทศใส่แกง
Meliaceae				
44	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss.	สะเดา	(E), (M)	เปลือกต้น ใบ ใช้ต้มน้ำดื่ม เป็นยาเจริญ อาหาร เป็นยารักษาโรคผิวหนัง ยอดและดอกอ่อน ลวกกินกับน้ำพริก
Mimosaceae				
45	<i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยราพ	(E), (M)	ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ ขับเสมหะ ต้น นำมาตำพอก รักษาแผลพุพอง ยอดอ่อน ใส่แกงเบือ
Moraceae				
46	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ขนุน	(E)	กินผลเล็กดิบ นำไปประกอบอาหาร ส่วน ผลสุก กินได้เลย
47	<i>Ficus auriculata</i> Lour.	เดื่อหลวง	(M)	ยาง ทาแก้คัน เนื้อผล ต้มกินเนื้อ ใช้เป็นยาแก้ท้องเสีย
48	<i>Ficus racemosa</i> L.	เดื่อเกลี้ยง	(E), (M)	เปลือกต้น ต้มใช้น้ำล้างแผล ผลดิบ ลวกกินกับน้ำพริก

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
Musaceae				
49	<i>Musa acuminata</i> Colla	กล้วย น้ำว้า	(E), (M)	ลำต้น นำมาตำ ใช้ห้ามเลือด ผลดิบ กิน แก้ท้องเสีย ผลสุก พอกบริเวณแผลไฟไหม้ กล้วยน้ำว้าสุกกอม เป็นอาหาร ขาระบาย
Myrtaceae				
50	<i>Embelia sessiliflora</i> Kurz	มะขวย	(E)	ยอดอ่อน กินเป็นผักจิ้มน้ำพริก, ผลสุก ก็ กินได้
Myrtaceae				
51	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง	(E), (M)	ใบ เป็นยาห้ามเลือด ใส่แผลสด ใช้ใบ 2- 3 ใบเคี้ยวๆ ระวังกลืนปาก ผลอ่อน แก้ท้องเสีย ราก แก่น้ำเหลืองเสีย เป็นฝี แผลพุพอง ผลดิบ กินเป็นผลไม้
Piperaceae				
52	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	พลู ชะพลู	(E), (M)	ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม ขับเสมหะในลำคอ ใบสด กินกับน้ำพริก และใส่แกง
Palmae				
53	<i>Cocos nucifera</i> L.	มะพร้าว	(E)	เนื้อมะพร้าวคั้นเป็นกะทิ ทำเป็นขนม หวาน
Plantaginaceae				
54	<i>Plantago major</i> L.	เอ็นชีด	(M)	ทั้งต้น ต้มกับน้ำดื่ม แก้อาการปวดเมื่อย ช่วยขับปัสสาวะ นำใบสด นำมาขยี้แล้วนำมาพอกบริเวณที่ คัน ช่วยลดอาการแพ้
Poaceae				
55	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	ตะไคร้	(E), (M)	ทั้งต้น ต้มดื่มแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แน่นจุก เสียด ช่วยให้เจริญอาหาร ลดอาการบวม ของขา และขับปัสสาวะ เป็นยาขับลม ลำต้น เป็นเครื่องเทศ ส่วนประกอบของ

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
56	<i>Coix aquatica</i> Roxb.	มะเดื่อน้ำ	(E), (M)	อาหาร น้ำแกง ราก ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปัสสาวะขัด ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว ผลดิบ ลวกกินกับน้ำพริก
57	<i>Dendrocalamus hamiltonii</i> Nees & Arn. ex Munro	ไผ่หก	(E), (M)	ข้อ ใช้ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับน้ำ หน่ออ่อน ใช้แกง
58	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees	ไผ่ซาง	(E), (M)	ต้น นำมาต้มน้ำอาบและต้มน้ำดื่ม แก้โรค ตัวเหลือง หน่ออ่อน ใช้แกง
59	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Raeusch.	หญ้าคา	(M)	ราก ใช้ต้มรวมกับรากสาบเสือดื่ม รักษา โรคนี้ ทั้งต้น ต้มรวมกับรากมะเดื่อน้ำ และ หญ้าถอดปล้องดื่ม รักษาโรคนี้
60	<i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อยดำ	(E), (M)	ต้น กินสด แก้วร้อนใน กระหายน้ำ น้ำอ้อย ขับปัสสาวะ และช่วยเจริญ อาหาร ทำให้สดชื่น ลำต้นแก่ ใช้ปรุงอาหาร
Polygonaceae				
61	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักไผ่	(E), (M)	ใบ กินสด ช่วยเจริญอาหาร ช่วยขับลม ใบสด กินกับลาบ และใส่แกง
62	<i>Rumex crispus</i> L.	ผักกาดส้ม	(E)	กินได้ทั้งต้นและใบโดยนำไปผัด หรือ แกง หรือลวกจิ้มกับน้ำพริก และยังพบว่าใช้ เป็นส่วนประกอบของข้าวเบ๊อะ
Proteaceae				
63	<i>Helicia nilagirica</i> Bedd.	เหมือดคน ตัวผู้	(M)	เปลือก นำไปต้ม ทาแผลสด ล้างตาแก้เจ็บ ตา และดื่มแก้อาการเป็นพิษ
Rubiaceae				
64	<i>Coffea canephora</i> Pierre ex A.Froehner	กาแฟ	(E)	นำเมล็ดมาคั่วและบดใส่น้ำร้อน เพื่อเพิ่ม กลิ่น บำรุงร่างกายเวลาอ่อนเพลีย

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
Punicaceae				
65	<i>Punica granatum</i> L.	ทับทิม	(E), (M)	ยอด กินสดแก้ปวดท้อง ท้องเสีย ดอก ตำพอก ใช้ห้ามเลือด ผลสุก กินเป็นผลไม้
Rubiaceae				
66	<i>Paederia linearis</i> Hook.f.	ผักโขม	(E), (M)	เครือ ต้มน้ำดื่มแก้อาหารเป็นพิษ ขับ ปัสสาวะ ใบ กินสด แก้พิษงู และขี้ไพบอก แก้ ปวดแสบปวดร้อน ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้ตาและ ใบ นำไปผัด หรือลวกกินกับน้ำพริก
67	<i>Citrus aurantiaca</i> Swingle	มะนาว	(E), (M)	ผลดิบ กินสด เป็นยาขับลม แก้ท้องอืด เพื่อ น้ำมะนาวกินคู่กับเกลือ รักษาอาการเจ็บ คอ แก้ไอ ขับเสมหะ น้ำมะนาว ใช้ปรุงอาหาร
68	<i>Citrus hystrix</i> DC.	มะกรูด	(E), (M)	ผิวจากผล กินดิบ เป็นยาขับลม ผลดิบ นำไปเผา ผสมน้ำสระผมแก้รังแค ใบ เป็นเครื่องเทศประกอบอาหาร
Rutaceae				
69	<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Merr.	ส้มโอ	(E)	กินเป็นผลไม้ตามฤดูกาล
Selaginellaceae				
70	<i>Selaginella helferi</i> Warb.	หญ้าร่อง ไห	(M)	ทั้งต้น นำไปต้มน้ำดื่ม แก้ร้อนใน กระหาย น้ำ แก้ชาปลายมือปลายเท้า ลดไขมัน
Simaroubaceae				
71	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	คนทา	(M)	เปลือกต้นและรากมีรสขม นำไปต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาแก้ไข้ และท้องร่วง
Solanaceae				
72	<i>Datura metel</i> L.	มะเขือบ้า	(M)	ใบใช้ตำพอกฝี แก้โรคผิวหนัง กลาก เกลื้อน

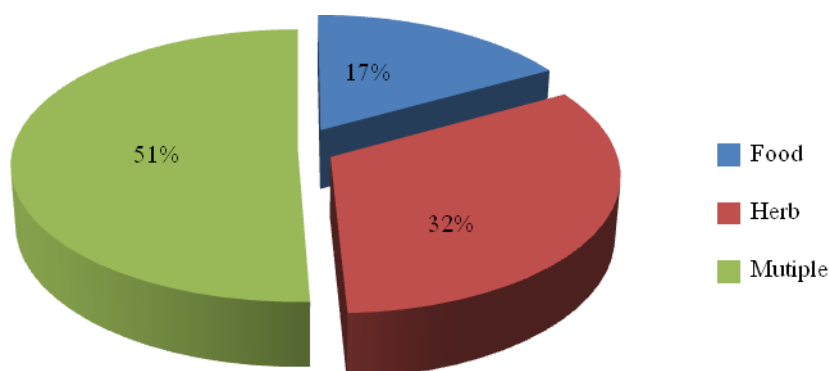
ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
73	<i>Physalis angulata</i> L.	ต้อมต็อก	(M)	ทั้งต้น นำไปต้มน้ำดื่ม รักษาอาการตัวเหลือง ไอเรื้อรัง
74	<i>Solanum nigrum</i> L.	มะแว้งนก	(E), (M)	ใบ ยอด และ ดอก ตำใส่ไฟ ทั้งต้น (ไม่ใช้ผล) ต้มกับน้ำให้ผู้หญิงที่ คลอดลูกใหม่ๆ ดื่ม ผลดิบ กินกับน้ำพริก
75	<i>Solanum abancayense</i> Ochoa	มะเขือปู่	(E), (M)	ใบ ตำพอก แก้คัน ผลดิบ ใช้เป็นเครื่องปรุง และใส่แกง
76	<i>Solanum trilobatum</i> L.	มะแว้งเถา	(M)	ทั้งต้น นำไปต้มน้ำดื่ม ขับเหงื่อ แก้ไอ ขับ ปัสสาวะ
Zingiberaceae				
77	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า	(E), (M)	เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อ ขับลม แก้อาการเป็นพิษ เป็นยาแก้ลมพิษ เหง้า ตำพอก เป็นยารักษากลากเกลื้อน เหง้า และลำต้น กินสดคู่กับน้ำพริก หรือ จะลวกให้สุก และใส่แกง
78	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm.f.) Roscoe	ข่าป่า	(E), (M)	เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้อาการท้องอืดเฟ้อ จุกเสียดแน่น ต้น ใช้ต้มน้ำดื่มแก้โรคบิด ใบ นำมาโขลกทารักษาเกลื้อน เหง้า ใส่แกง
79	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	กระชาย ดำ	(E), (M)	เหง้าและราก ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นยาขับปัสสาวะ เหง้า กินกับน้ำพริกและใส่แกง
80	<i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้น	(E), (M)	ลำต้น ตำพอกแผลสด ใบและดอก นำปลวกกิน เป็นยาระบาย เหง้า กินกับน้ำพริกและใส่แกง
81	<i>Curcuma zedoaria</i> (Christm.) Roscoe	ขมิ้นอ้อย	(M)	เหง้า นำไปต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ เหง้าสด ตำพอกแก้ฟกบวม แก้อักเสบ

ตาราง 4.4 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	การใช้ ประโยชน์	สรรพคุณ / วิธีใช้
82	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	ไพล	(E), (M)	เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่ม ให้ผู้หญิงหลังคลอดลูกดื่ม บำรุงร่างกาย เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด เพื่อ ขับลม ขับประจำเดือนสตรี แก้ผื่น เหง้า ไล่แกง
83	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ขิง	(E), (M)	เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่มดื่มกินแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ นำผสมกับอ้อยคำช่วยแก้ไอ ดำให้และเอามาทาตัวเวลาไม่สบาย เหง้า กินสดคู่กับน้ำพริกและไล่แกง
84		เซซาเบลง	(M)	ยอด ไปรมไฟให้ร้อน แล้วนำมาประคบที่ แผล และกระดูกไม่เข้าที่ รากใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเจ็บหน้าอก
85		เซนูที	(M)	เปลือก แขน้ำดื่ม รักษาโรคท้องร่วง ท้องอืดในเด็กและเด็กที่ไม่ชอบดื่มนมแม่ มีรสชาดคล้ายนมรสชาดหวานนิด ๆ
86		ซีกรอโพ (เซะโกร โพ)	(M)	เปลือกและใบ ใช้ต้มน้ำดื่ม ไม่มีรส น้ำมีสี ขาว รักษาโรคเจ็บหน้าอก กล้ามเนื้อ อักเสบ แก้ปวดเมื่อย
87		แบเกลี	(M)	เครือ นำมาตำทาบริเวณที่ปวด ใช้เป็น ยาแก้ปวดหัวเข่าและบริเวณอื่นๆ
88		คอโ๊ะ๊ะ	(M)	ลำต้น ใช้ต้มน้ำดื่ม (โดยกรองหามี ตะกอน) รักษาโรคปวดท้อง แก้โรค ท้องร่วง
89		ยาแก้ หลวง	(M)	เถา ใช้ต้มน้ำดื่ม มีรสหวาน ช่วย เจริญ อาหาร
90		คลี(ก้อย)	(M)	เปลือก กินดิบ รักษาอุกฤษฏ์ แก้พิษงู
91		เจเวะ	(M)	ต้น ใช้ต้มน้ำดื่มกับหญ้าดอกปล้อง ลด เบาหวาน
92		เนอะบี ชอยงกา	(M)	ต้น ใช้ต้มน้ำดื่มกับหญ้าดอกปล้องและ เจ เวะ เพื่อลดเบาหวาน

จากการศึกษาชนิดของพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านปิตุคี อำเภอมกน้อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการสำรวจแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือในพื้นที่ภายในหมู่บ้าน พื้นที่เกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า มีพืชที่ชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านปิตุคี ใช้ประโยชน์จากพืชอาหารและพืชสมุนไพรทั้งหมด 83 ชนิด จากพืชใน 70 สกุล 40 วงศ์ (ตาราง 4.3) โดยไม่รวมชนิดที่ไม่สามารถระบุชนิดได้อีก 9 ชนิดรวมทั้งพืชสมุนไพรใช้ในสัตว์อีก 2 ชนิด ซึ่งเมื่อแบ่งตามการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารและพืชสมุนไพรทั้งหมด 83 ชนิดนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละของพืชที่พบทั้งหมด คือ ส่วนของพืชที่นำมาเป็นอาหาร 14 ชนิด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 17 ส่วนของพืชที่เป็นพืชสมุนไพรเท่านั้นมีจำนวน 27 ชนิด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32 และสุดท้ายพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งเป็นอาหาร และเป็นพืชสมุนไพรมีจำนวน 42 ชนิด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 51 (ภาพ 4.10)

ภาพ 4.10 สัดส่วนร้อยละของพืชในการนำไปใช้ประโยชน์

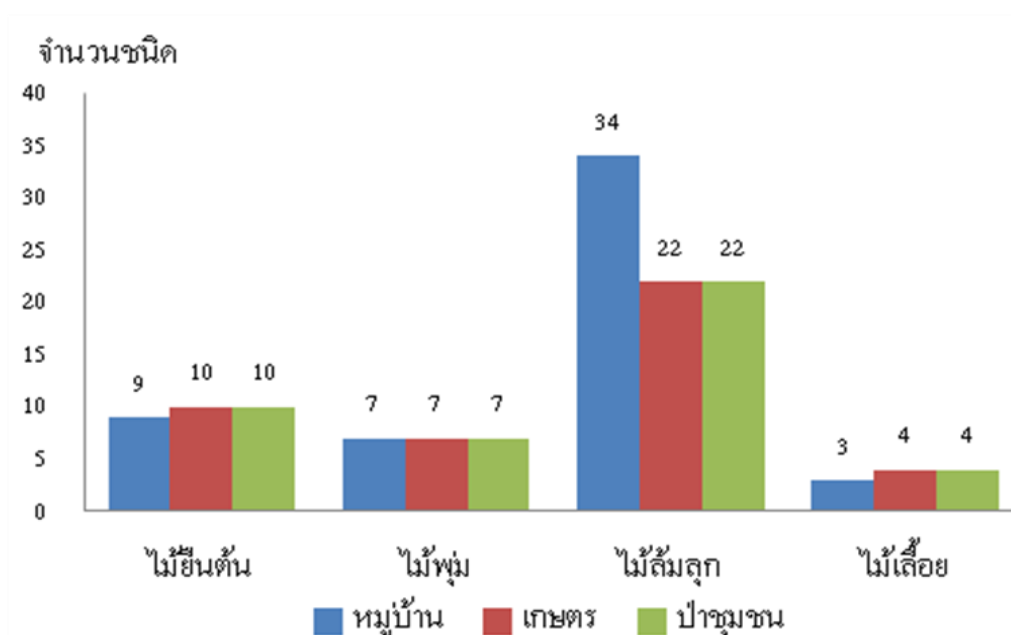
โดยเมื่อแยกเป็นจำนวนต้นที่พบมากที่สุด ใน 83 ชนิดที่กล่าวมาแล้วนั้น จากการสอบถามข้อมูลจากชาวบ้าน พบว่า 5 อันดับแรกที่มีการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันมากที่สุดคือ เ็นยี่ด (ตำชื่อเคอะ) *Plantago major* L. รองลงมาได้แก่ ผักกาดส้ม (เก๋อบะชิ) *Rumex crispus* L. ขมิ้นอ้อย *Curcuma zedoaria* (Christm.) Roscoe ไมยราบ(หน่อวีแม่) *Mimosa pudica* L. และ สาบแร้งสาบกา (นกนาซี) *Ageratum conyzoides* (L.) (ตาราง 4.5)

ตาราง 4.5 พืชที่ใช้ประโยชน์มากที่สุด 5 อันดับแรก ในพื้นที่บ้านปดูลี อ. อมก๋อย จ.เชียงใหม่

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อภาษาไทย	ชื่อท้องถิ่น	ร้อยละ
<i>Plantago major</i> L.	เอ็นยัด	คำชื่อเดอะ	52
<i>Rumex crispus</i> L.	ผักกาดส้ม	เกอบะชิ	25
<i>Curcuma zedoaria</i> (Christm.) Roscoe	ขมิ้นอ้อย	ขมิ้นชัน	9
<i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยราบ	หน่อวีแม่	6
<i>Ageratum conyzoides</i> (L.)	สาบแร้งสาบกา	นกนาซี	4
Other			4

ตาราง 4.6 สัดส่วนร้อยละของพันธุ์ไม้ที่พบในหมู่บ้านปดูลี อ. อมก๋อย จ.เชียงใหม่

ลักษณะพรรณพืชตามลักษณะวิสัย	จำนวนชนิดที่พบ	ร้อยละ
ไม้ยืนต้น	19	23
ไม้ล้มลุก	44	51
ไม้พุ่ม	13	16
ไม้เลื้อย	7	8

ภาพ 4.11 จำนวนชนิดของพืชตามประเภทพื้นที่

จากการเก็บข้อมูลพืชอาหารและพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ ซึ่งทำการแบ่งเก็บออกเป็น 3 จุดดังที่กล่าวมาแล้วนั้น โดยจะแยกออกเป็นช่วงฤดูกาลที่ทำการสำรวจในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน และเปรียบเทียบปริมาณที่พบของพืชอาหารและสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านพื้นที่ทำการเกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า ในช่วงฤดูฝนจะมีจำนวนชนิดและปริมาณของกลุ่มพืชที่ใช้ประโยชน์มากกว่าฤดูกาลอื่น รองลงมาคือฤดูหนาว และสุดท้ายคือในฤดูร้อน พบปริมาณชนิดน้อยที่สุด ในส่วนพื้นที่ที่มีชนิดพืชอาหารและสมุนไพรพบมากที่สุดคือเขตหมู่บ้านที่อยู่อาศัย รองลงมาคือเขตป่าชุมชน และพบน้อยที่สุดคือเขตแหล่งทำการเกษตร (ตาราง 4.12)

ตาราง 4.7 จำนวนพืชอาหารและพืชสมุนไพรในแต่ละสถานที่และฤดูกาล บ้านปดูลี อ. อดก้อย จ. เชียงใหม่

พื้นที่	จำนวนชนิดที่พบ (ร้อยละ)		
	ฤดูร้อน	ฤดูฝน	ฤดูหนาว
พื้นที่หมู่บ้าน	27	39	34
พื้นที่เกษตร	23	43	34
พื้นที่ป่าชุมชน	22	43	35

การใช้ประโยชน์จากพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านปดูลี นั้นไม่เพียงแต่ใช้ได้เฉพาะกับคนเท่านั้น ในสัตว์เลี้ยงเองชาวบ้านก็สามารถนำพืชสมุนไพรรอบตัวมาใช้รักษาอาการบางอย่างกับสัตว์เลี้ยงได้ ซึ่งจากการสอบถามข้อมูลกับชาวบ้าน พบว่ามีสมุนไพรในป่าที่นำมาใช้ประโยชน์เพียง 2 ชนิด คือ ทอกรอมือ และ พอโซจอ (ตาราง 4.8)

ตาราง 4.8 สมุนไพรที่ใช้ในสัตว์ ในพื้นที่หมู่บ้านปดูลี อ. อดก้อย จ. เชียงใหม่

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ / วิธีใช้
1	ทอกรอมือ	นำเครื่องต้มแล้วนำน้ำที่ได้มาทา หรือนำเครื่องสด ๆ นำมาคั้นเอาน้ำแล้วนำมาทา รักษาโรคปากเปื่อยและแผลเปื่อยในวัว
2	พอโซจอ	นำใบมาโขลก คูลกข้าว (ใบ 1 กำ ต่อข้าว 1 ลิตร) ใบมีกลิ่นหอม ดอกคล้ายดอกสาบเสือ รักษาไก่เขียว

4.3 การคัดเลือกพืชที่มีศักยภาพเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การคัดเลือกพืชที่มีศักยภาพเพื่อการใช้ประโยชน์โดยการสำรวจในพื้นที่หมู่บ้านปิตุติ อำเภอมกน้อย จ. เชียงใหม่ เพื่อการพัฒนาที่มีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีแบบแผนการดำเนินงานให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเลือกชนิดและแสดงความคิดเห็นในการจัดรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาต่อยอดเพื่อเป็น อาหาร สมุนไพร และอาชีพ สุดท้ายจะได้ทำการอนุรักษ์และประโยชน์ในรูปแบบที่เหมาะสม

จากการสำรวจพืชสมุนไพรของกลุ่มชาวบ้านบนพื้นที่หมู่บ้านปิตุติ อ.อมก้อย จ. เชียงใหม่ พบว่า คนรุ่นเก่าจะยังคงใช้รูปแบบการรักษาด้วยสมุนไพรป่าและยังคงมีความเชื่อในประสิทธิภาพในการรักษา และสรุปว่าส่วนใหญ่คิดว่าชนิดพืช 4 ชนิดดังต่อไปนี้มีประโยชน์และมีจำนวนมากโดยไม่ต้องปลูก น่าจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ คือ เซซาเบลง เซนุที่แบบเกลี และคอโค๊ะ ซึ่งทั้ง 4 ชนิดดังกล่าว ยังไม่สามารถระบุชนิดได้ แต่มีความน่าสนใจ เนื่องจากชาวบ้านสามารถใช้สมุนไพรดังกล่าวในการรักษา หรือบรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้น โดยไม่ต้องพึ่งยาแผนปัจจุบันมายาวนานอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังตาราง 4.9

4.3.1 การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชอาหารและพืชสมุนไพรสู่เยาวชน

จากการดำเนินการการจัดเก็บพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่บ้านปิตุติ อำเภอมกน้อย จังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากการสำรวจด้วยตัวเองแล้ว ยังได้ดำเนินการทำกิจกรรมกับนักเรียน และเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ โดยโครงการที่ดำเนินการเป็นโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” โดยใช้วิธีการเรียนรู้จากเยาวชนในพื้นที่ว่ามีความรู้เกี่ยวกับพืชที่นำมาใช้ประโยชน์อย่างไร รวมทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้เด็ก เยาวชนรุ่นใหม่ ทราบและวางแผนทรัพยากรที่มี โดยเมื่อเด็กตระหนักถึงคุณค่าเขาก็จะช่วยกันดูแลรักษาและถ่ายทอดสู่พ่อแม่ได้ในแบบที่ถูกต้องชัดเจน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษากลางได้ ทำให้การจัดโครงการนี้เพื่อที่จะสื่อสารผ่านเด็กสู่ชุมชน ผลของการสำรวจและสอบถามรวมทั้งเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กในท้องถิ่น พบว่าส่วนใหญ่มีองค์ความรู้ด้านนี้ไม่มากและไม่ค่อยเกินไป เด็กที่มีอายุ 15 ปี เป็นต้น สามารถใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นได้ดีกว่า ส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ไม่ได้ใส่ใจกับเรื่องดังกล่าว อาจจะเนื่องมาจากการใช้ชีวิตอยู่ที่โรงเรียนมีอาหารจากโรงเรียนแล้วยังมียาแผนปัจจุบันที่โรงเรียนอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องเข้าใจเรื่องพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น (ภาพ 4.12)

ตาราง 4.9 พืชสมุนไพรที่มีความน่าสนใจและมีประโยชน์ต่อไปในอนาคต

ลำดับ ที่	ชื่อกะเหรี่ยง	เหตุผลในการคัดเลือก
1	เซซาเบลง	1) ชาวบ้านมีความเชื่อในการใช้สมุนไพรดังกล่าวนี้ ในการรักษา อาหารเจ็บหน้าอก และมีการใช้มานาน โดยประสิทธิผลในการใช้มี ความพึงพอใจ และไม่เป็นอันตรายในการใช้สมุนไพร 2) หาได้ในป่าใกล้ที่อยู่อาศัย
2	เซหนูที	1) เป็นพืชที่ชาวบ้านนิยมใช้ และไม่เป็นอันตราย เนื่องจากพืชอังก กล่าวมีความสำคัญสำหรับเด็ก รักษาอาการท้องอืดได้ดี 2) เป็นสมุนไพรที่ใช้สำหรับเด็ก โดยในบริเวณพื้นที่สูง สมุนไพรที่ ใช้เฉพาะเด็กเล็กมีจำนวนชนิดน้อยหายาก
3	แบเกลี	1) ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ โดยเฉพาะวัยกลางคนและคนแก่ เป็น พืชที่หาได้ง่ายใกล้ชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าสมุนไพรดังกล่าวสามารถ รักษาอาการปวดหัวเข่าและบริเวณอื่นๆ 2) วิธีการใช้ง่าย ไม่ยุ่งยากโดยใช้เครื่องมือตำแล้วทาตรงที่ปวด
4	คอไค้ะ	1) พืชสมุนไพร เหมาะกับอาการปวดท้อง แก้โรคท้องร่วง โดย ชาวบ้านนิยมนำมาไว้ประจำบ้าน สามารถใช้ได้กับทุกวัย 2) นิยมใช้ตำคั้นไปต้ม และกรองน้ำ เพื่อไว้ใช้ดื่มประจำ

ภาพ 4.12 กิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” ณ หมู่บ้านปิลาคี อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่